

TM 8

Zooterapie v rámci programu dobrovolnictví ve zdravotních službách

Tematický manuál k Metodice dobrovolnictví ve zdravotnictví

Srpen 2023

Autorský kolektiv:

MUDr. Ivana Štverka Kořínková

Ing. Dagmar Hrubcová, MUDr. Věra Chaloupková, PhDr. Helena Hnilicová, Ph.D.,

prof. Ing. Beáta Gavurová, Ph.D. MBA, Ing. Kateřina Cmuntová

Obsah

PŘEHLED POUŽÍVANÝCH ZKRATEK	4
ÚVOD	5
1. DEFINICE, VÝZNAM A PŘÍNOS ZOOTERAPIE VE ZDRAVOTNICTVÍ	6
1.1. Definice	6
1.2. Význam a přínos zooterapie	6
2. TYPY A FORMY ZOOTERAPIE VE ZDRAVOTNICTVÍ	7
2.1. Typy zooterapie	7
2.2. Formy provádění zooterapie	7
2.3. Zooterapie jako dobrovolnická nebo placená činnost	8
2.3.1. Realizace zooterapie jako dobrovolnické činnosti v rámci PDZS	8
2.3.2. Zooterapie jako placená služba	8
3. ZÁKLADNÍ PODMÍNKY BEZPEČNÉ REALIZACE ZOOTERAPIE V PZS	9
3.1. Podmínky a příprava prostředí pro zooterapii	9
3.1.1. Nutné souhlasy před zahájením zooterapie	9
3.1.2. Spolupráce s personálem a výběr vhodných pacientů pro zooterapii	9
3.1.3. Nároky na prostor a vybavení	9
3.2. Podmínky související se zvířetem	10
3.2.1. Opatření a požadavky vztahující se k veterinárním předpisům	10
3.2.2. Opatření vztahující se k hygienickým předpisům a dodržení ochrany veřejného zdraví	10
3.2.3. Opatření vztahující se k bezpečné interakci zvířete s pacientem	11
3.2.4. Pojištění odpovědnosti za škody způsobené zvířetem	12
3.2.5. Zajištění podmínek pro canisterapeutické psy	12
3.3. Podmínky související se zooterapeutem/majitelem zvířete	12
3.3.1. Požadavky na zooterapeuta	12
3.3.2. Proškolení dobrovolníka – zooterapeuta/majitele zvířete	12
3.3.3. Pojištění zooterapeuta	13
3.3.4. Supervize zooterapeutů	13
3.4. Organizace a administrativa u zooterapie v rámci PDZS	13
3.4.1. Organizační uspořádání zooterapie v PDZS	13
3.4.2. Administrativní náležitosti zooterapie	13
3.4.3. Evaluace zooterapie v rámci PDZS	14
4. PŘÍKLADY EFEKTU A VHODNÝCH ČINNOSTÍ V RÁMCI ZOOTERAPIE V PDZS	15
4.1. Canisterapie/canisasistence	15
4.1.1. Canisterapie/canisasistence u dospělých pacientů	15
4.1.2. Canisterapie / canisasistence u dětských pacientů	15
4.2. Felinoterapie	17
4.2.1. Využití a efekt felinoterapie u dospělých	17
4.2.2. Efekt felinoterapie u dětí	17
4.3. Zooterapie s malými zvířaty	17

4.3.1.	Příklady využití zooterapie s morčetem a králíkem u dospělých pacientů	17
4.3.2.	Využití zooterapie s králíkem u dětských pacientů	18
4.4.	Zooterapie ve vnitřních prostorech s jinými typy zvířat	18
4.5.	Hipoterapie a hiporehabilitace	18
4.5.1.	Využití a efekt hipoterapeutických aktivit	18
4.6.	Zooterapie s hospodářskými zvířaty	18
5.	SOUVISEJÍCÍ LEGISLATIVNÍ NORMY	19
6.	LITERATURA A POUŽITÉ ZDROJE	19

Přehled používaných zkratk

AAA	Činnost za účasti zvířat (Animal Assisted Activities)
AACR	Krizová terapie pomocí zvířat (Animal Assisted Crisis Response)
AAE	Činnost se zvířetem zaměřená na výchovu (Animal Assisted Education)
AAT	Terapie pomocí zvířat (Animal Assisted Therapy)
ADM	Administrativa PDZS
BOZP	Bezpečnost a ochrana zdraví při práci
EDO	Externí dobrovolnická organizace
KCPA	Koordináční centrum podpůrných aktivit
KDZS	Koordinátor dobrovolníků ve zdravotních službách
K+B PDZS	Kvalita a bezpečí programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
K+B ZS	Kvalita a bezpečí zdravotních služeb
NZIS	Národní zdravotnický informační systém
PDZS	Program dobrovolnictví ve zdravotních službách
PZS	Poskytovatel zdravotních služeb
TM	Tematický manuál
ÚZIS	Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR
ZTM	Základní text metodiky

TM1	Organizace a modely řízení programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM2	Fáze realizace programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM3	Výběr, školení a podpora dobrovolníků v programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM4	Dobrovolnická činnost pro dětské pacienty
TM5	Dobrovolnická činnost pro dospělé pacienty
TM6	Dobrovolnická činnost na onkologii, v hospicové a paliativní péči
TM7	Dobrovolnická činnost v oblasti péče o duševní zdraví
TM8	Zooterapie v rámci programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM9	Firemní dobrovolnictví v rámci programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM10	Zapojení dobrovolníků ve zdravotnictví v mimořádných situacích
TM11	Dobrovolnická činnost v podpoře zdraví
TM12	Průvodce kvalitou a bezpečím programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM13	Evaluační a efektivita programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM14	Komunikační strategie v programu dobrovolnictví ve zdravotních službách
TM15	Integrovaná koordinace podpůrných programů a aktivit ve zdravotnictví

Úvod

Zooterapie přináší PZS vítanou změnu nemocničního stereotypu a pozitivní atmosféru. Přítomnost zvířete působí příznivě nejen na pacienty, ale ve velké míře i na personál. Proto se zooterapie v PZS velmi rychle rozšířila jako efektivní a oblíbený podpůrný psychosociální prvek. **Zooterapii lze ve zdravotnictví uplatnit různými způsoby v závislosti na tom, jaké jsou potřeby pacientů na daném typu oddělení/pracoviště a jaké možnosti pro realizaci kvalitní a bezpečné zooterapie má PZS.**

Zooterapii lze využívat ve formě placené služby, ale také je dobře možné ji začlenit do programu dobrovolnictví ve zdravotních službách (PDZS) jako dobrovolnickou činnost. Realizace formou dobrovolnické aktivity je vhodnější u méně specializovaných typů zooterapie. Je třeba počítat s tím, že koordinace zooterapeutických aktivit má svá specifika a vyžaduje i jiný přístup ze strany koordinátora dobrovolníků.

Dobrovolnické aktivity ve zdravotnictví mohou být realizovány ve čtyřech programových liniích PDZS (bližší popis viz kap. 2.3. Základního textu metodiky, dále jen ZTM):

- **PDZS v programové linii „A“** je definován jako pomoc dobrovolníků poskytovaná pacientům k podpoře psychické kondice a jako prevence sociální izolace v důsledku nemoci a hospitalizace.
- **PDZS v programové linii „B“** je definován jako pomoc dobrovolníků při realizaci akcí zaměřených na podporu zdraví, při osvětových a informačních kampaních organizovaných PZS a zaměřených na prevenci nemocí a zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva.
- **PDZS v programové linii „C“** je definován jako pomoc dobrovolníků poskytovatelům zdravotních služeb při řešení následků mimořádných situací a přírodních katastrof.
- **PDZS v programové linii „D“** se týká zapojení pomoci dobrovolníků v administrativně organizační a technické oblasti a při organizaci provozu při poskytování zdravotních služeb v oblastech, které nejsou zahrnuty v liniích „A“, „B“ a „C“.

Tento tematický manuál se detailněji zabývá problematikou realizace různých typů dobrovolnické zooterapie, jejími přínosy a podmínkami v různých oborech a pro různý typ pacientů/klientů. Věnuje především problematice zooterapie v rámci PDZS v programové linii „A“, tedy v přímém kontaktu s pacienty/klienty. Je také možné začlenění zooterapie v liniích „B“ a „C“, v tom případě jsou podmínky realizace rozpracovány v samostatných manuálech TM11 a TM10.

Pro účely zpracování tohoto metodického manuálu byly využity jak teoretické podklady, tak praktické zkušenosti se zooterapií z řady již fungujících PDZS, jejichž zástupci se podíleli na tvorbě předchozího metodického doporučení pro PDZS [1].

TM8 je primárně určen:

- **Koordinátorům dobrovolníků ve zdravotních službách (KDZS).**
- **Kontaktním osobám** na pracovištích pro dětské i dospělé pacienty v různých oborech.

Z TM8 mohou čerpat informace:

- **Další členové realizačního týmu PDZS**, zejména garant PDZS a manažer kvality PZS.
- **Koordinátoři dobrovolníků v EDO**, pokud spolupracují v oblasti zooterapie v rámci PDZS.

1. Definice, význam a přínos zooterapie ve zdravotnictví

1.1. Definice

Zooterapie (tzn. zvířaty podporovaná terapie) je souhrnným termínem pro rehabilitační metody a metody psychosociální podpory zdraví, které jsou založeny na využití vzájemného pozitivního působení kontaktu mezi člověkem a zvířetem. Tato metoda (jiným názvem též *animoterapie* nebo z angličtiny *pet terapie*) je vhodná pro děti i dospělé [2].

1.2. Význam a přínos zooterapie

Kontakt se zvířetem přináší psychické uvolnění a pohodu a celkově působí pozitivně na fyzický i psychický stav člověka. Zvíře jako takové má na člověka vliv, který lze využít pro podpurnou terapii přispívající k procesu uzdravování [2] [6]. Ve zdravotnictví je možné zooterapii uplatnit u dospělých i dětských pacientů a na různých typech oddělení. Interakce člověka se zvířetem může pozitivně ovlivnit pacienta na mnoha úrovních. Pokud je zooterapie dobře zvolená a systematicky vedená, mohou se její přínosy projevit v následujících oblastech:

a) V emocionální a sociální oblasti:

- Posiluje sociální citění, sociální chování a sociální vztahy, většina zvířat je skvělým prostředníkem k uspokojování citových potřeb lidí a touhy po tělesném kontaktu.
- Zvíře svou schopností vyvolat silné emoce přispívá k psychické stimulaci, uvolnění komunikace a rozvoji interakce. Kontakt se zvířetem může otevřít a usnadnit terapeutický vztah mezi terapeutem a pacientem, napomáhá k pacientovu ochotnějšímu postoji k rehabilitaci.
- Podporuje adaptivní chování a schopnost přizpůsobit se prostředí nebo situaci.
- Napomáhá odbourávání stresu a úzkosti, pozitivně působí na zvyšování sebevědomí pacienta.
- Odreagováním od nemocničního stereotypu posiluje emocionální stabilitu a psychosociální pohodu pacientů.

b) Na tělesné úrovni:

- Interakce se zvířetem motivuje pacienta k fyzickému pohybu.
- Má pozitivní vliv na rozvoj hrubé i jemné motoriky, zlepšuje koordinaci oko – ruka.
- Podporuje smyslové vnímání formou různých typů stimulace (akustické, vizuální, taktilní aj.).
- Formou vibrační stimulace a tepla uvolňuje spasmy.
- Má pozitivní vliv na pokles krevního tlaku a zpomalení srdečního rytmu.
- Vede ke zklidnění a prohloubení dýchání.

c) V kognitivní oblasti:

- Přispívá ke zlepšení koncentrace pozornosti.
- Motivuje k učení a podporuje rozumové schopnosti.
- Podporuje aktivní řeč, přispívá k reedukaci řeči celkově a rozvíjí slovní zásobu.

Podstatným pozitivním přínosem zooterapie je, že zvíře poskytuje pacientovi absolutní přijetí, bez ohledu na stáří, handicap nebo stanovenou diagnózu.

Vhodně zvolený typ zooterapie může být přínosný pro dospělé i dětské pacienty na různých typech oddělení a pracovištích:

- Na odděleních následné a dlouhodobé lůžkové péče v interních i chirurgických oborech, na psychiatrických odděleních a v psychiatrických nemocnicích.
- Na odděleních akutní lůžkové péče standardního typu.
- Na akutních lůžkových odděleních typu JIP apod. může mít terapeutický efekt ve vybraných případech a za dodržení patřičných opatření.
- V dětských rehabilitačních centrech a centrech pro děti do 3 let.

2. Typy a formy zooterapie ve zdravotnictví

V sociálních službách i ve zdravotnictví je hojně využívána řada typů zooterapie, v různé podobě a s využitím různých metod [3] [6].

2.1. Typy zooterapie

Zooterapii lze rozdělit z několika úhlů pohledu:

- a) Podle způsobu/metody, jakým je zvíře zapojeno do procesu:
 - **Činnost za účasti zvířat = AAA (Animal Assisted Activities):**
Aktivity za asistence zvířat vycházejí z přirozeného kontaktu člověka a zvířete a jsou zaměřeny na zlepšení kvality života pacienta nebo přirozený vývoj jeho sociálních dovedností. Mají pozitivní vliv především v oblasti aktivizace, motivace a relaxace (odpočinku).
 - **Činnost se zvířetem zaměřená na výchovu = AAE (Animal Assisted Education):**
Jedná se o přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete, který je zaměřený na rozšíření nebo zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociálních dovedností pacienta.
 - **Terapie pomocí zvířat = AAT (Animal Assisted Therapy):**
Při tomto typu aktivity je zvíře cílenou a nedílnou součástí terapeutického procesu, kontakt člověka a zvířete je zaměřený na zlepšení psychického nebo fyzického stavu pacienta.
 - **Krizová terapie pomocí zvířat = AACR (Animal Assisted Crisis Response):**
Aktivita vychází z přirozeného kontaktu zvířete a člověka, který se ocitl v krizovém prostředí, je zaměřená na odbourávání stresu a celkového zlepšení stavu člověka (pacienta).
- b) Podle druhu zvířete zapojeného do procesu:
 - **Canisterapie/canisasistence** je léčebné využití přítomnosti vycvičeného psa, který může dle typu speciálního výcviku působit ve všech čtyřech výše uvedených typech AAA, AAE, AAT i AACR.
 - **Felinoterapie je zooterapie za přítomnosti kočky, přičemž dochází vzájemnému pozitivnímu působení.**
 - **Hipoterapie / hiporehabilitace** znamená léčebné působení koně, případně spojení jízdy na koni s rehabilitací.
 - **Využití drobných savců** jako jsou křečci, morčata, zakrslí králíci.
 - **Využití hospodářských zvířat** jako jsou ovce, kozy, prasata, krávy v rámci ergoterapie a terapeutické farmy.
 - **Plazi, želvy, akvarijní rybičky, strašilky a jiné.**

Pro zooterapii jsou zvířata pečlivě vybíraná nejen podle živočišného druhu, ale i podle povahy jedince. Pracuje se pouze se zvířaty, kterým je kontakt s člověkem příjemný.

2.2. Formy provádění zooterapie

Zooterapii lze provádět různou formou:

- **Inaktivní zooterapií** je myšlena pasivní přítomnost zvířete v prostředí, např. umístění akvária s rybičkami do čekárny.
- **Interaktivní zooterapie** předpokládá aktivní účast a činnost zvířete se zooterapeutem, která může probíhat ve formě:
 - **Návštěvní** – zooterapeut (většinou zároveň i majitel zvířete), dochází do PZS na oddělení nebo do určeného prostoru.
 - **Rezidentní** – kdy zvíře žije permanentně v daném zdravotnickém zařízení a součástí terapeutického působení může být i přímá péče o zvíře. Takto se využívá především koček, králíků, ale i koní nebo hospodářských zvířat v rámci pracovní terapie nebo

tzv. farmingterapie u osob s psychosociálními problémy (častá forma např. v psychiatrických nemocnicích).

Zooterapie u PZS může mít podobu:

- **Individuální**, kdy se jedná o interakci jednoho pacienta s jedním zvířetem nebo o terapeuticky zacílenou činnost u konkrétně vybraného pacienta v úzké spolupráci s odborným pracovníkem (fyzioterapeutem, ergoterapeutem, aktivizačním pracovníkem).
- **Skupinové**, kdy aktivita s jedním nebo více zvířaty probíhá se skupinou pacientů.

Z pohledu frekvence mohou být aktivity se zvířaty realizovány ve formě:

- **Pravidelné aktivity** jsou výhodné tam, kde jsou pacienti hospitalizováni dlouhodobě a pravidelnost aktivity je pro ně zároveň motivačním faktorem (např. na oddělení dlouhodobé a následné péče, gerontopsychiatrie apod.).
- **Jednorázové akce** jsou většinou skupinové a jsou vhodné jak pro rozptýlení pacientů, tak mohou plnit funkci zajímavé aktivity, např. i pro propagaci PDZS.
- **Kombinace obou forem** bývá neefektivnější, je potřeba počítat s potřebnou organizační kapacitou ze strany KDZS.

2.3. Zooterapie jako dobrovolnická nebo placená činnost

Práce se zvířaty u PZS vyžaduje speciální vyškolení zvířete i zooterapeuta. PZS má možnost si zvolit, zda bude zooterapii realizovat jako jeden z typů dobrovolnické činnosti v rámci PDZS nebo jako placenou službu.

Obě varianty mají své klady i zápory. Zde jsou uvedeny především z toho důvodu, aby se PZS mohl lépe vědomě rozhodnout, zda realizace zooterapie ve formě dobrovolnické činnosti v rámci PDZS je v daném typu zdravotnického zařízení vhodná.

2.3.1. Realizace zooterapie jako dobrovolnické činnosti v rámci PDZS

Zooterapie v této variantě má tyto charakteristické znaky:

- Je vykonávána dobrovolníky, kteří za svou činnost **nejsou placeni**.
- **Náklady** na zajištění potřebných podmínek pro zvíře (viz kap. 3.2.) si **většinou hradí dobrovolník sám**, případně mu na ně **v nějaké formě a výši přispívá realizátor** PDZS, např. ze sponzorských darů.
- **PZS** jako realizátor PDZS **zajišťuje proškolení dobrovolníka-zooterapeuta a zodpovídá za adekvátní přípravu prostředí** pro zooterapeutické aktivity.
- Za přípravu a bezpečnou realizaci zooterapie v rámci PDZS **odpovídá KDZS**. Detaily přípravy a realizace zooterapie ve formě dobrovolnické aktivity jsou rozpracovány v dalších kapitolách.

2.3.2. Zooterapie jako placená služba

Od dobrovolnický realizované zooterapie se odlišuje těmito znaky:

- **Zooterapeut je za svou činnost placený**, jsou možné varianty:
 - Je přímo zaměstnancem PZS.
 - Poskytuje PZS své placené služby a veškeré náklady se službou spojené si hradí sám, (což se promítá do ceny za poskytované zooterapeutické služby).
 - Je placen jinou organizací, která PZS poskytuje zooterapii jako placenou službu (za podmínek stanovených smlouvou). Výše ceny pak může být ovlivněna případnými dotacemi nebo výši sponzorských darů získávaných organizací.
- **PZS zodpovídá za adekvátní přípravu prostředí** pro realizaci zooterapeutické aktivity.
- **Placený zooterapeut** by měl také dodržovat pravidla a opatření související s pohybem v prostoru PZS a s interakcí s pacienty a z důvodu zajištění bezpečnosti **by měl být v těchto oblastech proškolen**. Zodpovědnost je na PZS, ale mimo organizační systém PDZS.
- **I placená zooterapie může být napojena na jednotnou koordinaci psychosociálních podpůrných aktivit**, např. na Koordinační centrum podpůrných aktivit (KCPA) (viz TM15).

3. Základní podmínky bezpečné realizace zooterapie v PZS

Pro bezpečnou realizaci zooterapie na všech typech pracovišť je potřeba zejména:

- Dobře zvolit vhodný typ zooterapie.
- Nastavit a dodržet podmínky pro bezpečnou realizaci aktivity.
- Investovat do odpovídající přípravy aktivity.
- Zaškolit zooterapeuta, aby byl schopen souběžně vnímat potřeby pacientů, podmínky související se zdravotnickým prostředím a požadavky související se zvířetem.
- Zavést potřebnou související administrativu.

3.1. Podmínky a příprava prostředí pro zooterapii

Pro bezpečnou realizaci zooterapie u PZS je důležité promyslet, co je od zooterapeutických aktivit očekáváno a ve vztahu k tomu naplánovat a udělat potřebné přípravné kroky. Z tohoto hlediska je třeba počítat s rozdíly při realizaci zooterapie na různých typech pracovišť všeobecně zaměřených poskytovatelů zdravotních služeb, na sociálních lůžkách nebo v psychiatrických nemocnicích, kde má zooterapie své specifické místo např. i v rámci pracovní terapie (viz také TM7). Mezi první podmínky, které je ale nutné splnit všude, je získání potřebných souhlasů u PZS, zmapování prostorových a materiálních podmínek a stanovení konkrétních pravidel pro realizaci na daných odděleních a pracovištích.

3.1.1. Nutné souhlasy před zahájením zooterapie

- **Vedení PZS.**
- **Nemocniční hygienik.**
- Souhlas **vedení oddělení/pracoviště**, kde bude zooterapie realizována (vedoucí lékař, vrchní sestra).

3.1.2. Spolupráce s personálem a výběr vhodných pacientů pro zooterapii

- U realizace zooterapie na různých typech oddělení pro dospělé a dětské pacienty všeobecně zaměřených PZS je vhodné, aby **dospělý pacient nebo zákonný zástupce hospitalizovaného dítěte dostal už při přijetí k hospitalizaci informaci** o tom, že v rámci PDZS probíhají také zooterapeutické aktivity.
- Je vhodné, aby **rodič/zákonný zástupce hospitalizovaného dítěte** při podepisování informovaných souhlasů souvisejících s hospitalizací mohl **podepsat také informovaný souhlas s případnou účastí dítěte na aktivitách v rámci zooterapie**, pokud s tím souhlasí (viz ADM, kap. 3.5.).
- **Vhodnost kontaktu** hospitalizovaného dospělého nebo dětského pacienta se zvířetem (např. s canisterapeutickým psem) **by měl vždy posoudit ošetřující lékař**. Je vhodné, aby jeho výsledné rozhodnutí bylo zapsáno do pacientovy zdravotní dokumentace.
- Kontaktní osoba pro PDZS na daném oddělení/pracovišti by dobrovolníkovi-zooterapeutovi měla **předat informace o vhodných pacientech pro zooterapeutické aktivity**.
- Při terapeutických aktivitách typu AAT musí být **zooterapeut v úzkém kontaktu s odborným zdravotnickým pracovníkem** (lékařem, fyzioterapeutem, aktivizačním pracovníkem, psychologem) a měl by mít možnost pravidelné konzultace s nimi.
- Při větším počtu dětí (více než tři) ve skupině je při zooterapeutických aktivitách **vhodná přítomnost další osoby** (druhý dobrovolník, rodič, zdravotní sestra atd.) z důvodu zajištění bezpečí pacientů.

3.1.3. Nároky na prostor a vybavení

- Pro zooterapii by mělo být **vyhrazeno vhodné místo jak z hygienicko-epidemiologického hlediska, tak z hlediska bezpečnosti**. Zooterapie může probíhat:
 - Přímou na pokoji u lůžka pacienta za předpokladu, že s tím souhlasí ostatní pacienti na pokoji. Pro přítomnost zvířete na lůžku pacienta je potřeba zajistit na lůžko podložku.

- Ve společných prostorách oddělení, které by měly být dobře větratelné. Po ukončení aktivity musí být prostory vyčištěny, popř. vydesinfikovány.
- Pokud se jedná o aktivity se psy nebo kočkami, měly by probíhat na **klidném a nerušeném místě**, aby zvířata nebyla rozptylována a aby se pacienti mohli plně soustředit na prováděné aktivity.
- Ideální **povrch místnosti na pohybové aktivity se psem by neměl být klouzavý**. Není ale vhodný koberec, který nelze dokonale uklidit, jako vhodný neklouzavý povrch lze využít např. skládací gumové podložky.
- **Výhodou felinoterapie je možnost realizace i v omezených prostorových možnostech.**

3.2. Podmínky související se zvířetem

Opatření, která je nutné u zvířete zajistit, se týkají několika oblastí – veterinárních předpisů [7] [8] a hygienických pravidel a bezpečné interakce se zvířetem a odpovídajících podmínek pro zvíře v prostředí PZS.

3.2.1. Opatření a požadavky vztahující se k veterinárním předpisům

- Každé zvíře, které má přijít do styku s pacientem u PZS musí být **klinicky zdravé a v dobrém zdravotním stavu**.
- **Povinné očkování** se týká psů, koček a králíků, očkování by mělo být vyznačené a prokazatelné v očkovacím průkazu.
 - U psů je povinné očkování proti vzteklině, psince, hepatitidě, parvoviroze a parainfluenze a nemělo by být starší než jeden rok. Dodržení termínů pravidelného očkování by měl sledovat a evidovat KDZS (viz Registrační karta dobrovolníka část VII: Příloha k zooterapii v ADM, kap. 2.3.3. a formulář v Příloze ADM).
 - U koček se jedná o pravidelné očkování proti vzteklině, parvoviroze, rhinotracheitidě, calciviru a chlamydiím. Doporučeno je i očkování proti FIP¹.
- Psi by měli být **odčervováni** minimálně 2x ročně, u koček se odčervení provádí pravidelně jednou za čtvrt roku různými preparáty, aby nedošlo k vytvoření rezistence.
- Psi, kočky, králíci a morčata by měli mít **osvědčení o zdravotním stavu od veterinárního lékaře** [8].

3.2.2. Opatření vztahující se k hygienickým předpisům a dodržení ochrany veřejného zdraví

Zodpovědnost za nastavení potřebných pravidel a opatření v oblasti hygieny ² [9] pro realizaci zooterapie v rámci PDZS je v gesci nemocničního hygienika, se kterým KDZS a garant PDZS připravuje potřebnou administrativu (viz dále kap. 3.4.2.).

Minimálně je potřeba zajistit:

- Na oddělení PZS mohou být přítomná **pouze čistá zvířata**, psi musí mít očištěné tlapky. Za čistotu zvířete odpovídá zooterapeut.
- Do prostor PZS vstupuje zooterapeut se zvířetem pouze v případě, že jsou **oba v optimální fyzické i psychické kondici**.
- K omezení rizika přenosu infekce je třeba **dodržovat základní hygienická pravidla**, tzn. řádně si mýt ruce mýdlem a tekoucí vodou po kontaktu se psem, nedotýkat se výkalů psa, nedotýkat se psa ústy (“nepusinkovat”).
- Je doporučeno nekrmít psa určeného pro canisterapii u PZS syrovou nebo nedokonale vařenou stravou, z důvodů zvýšeného rizika přenosu parazitů.

¹ **FIP** – infekční peritonitida koček (Feline Infectious Peritonitis), jedna z nejzávažnějších virových infekcí koček, je obtížně diagnostikovatelná a prakticky neléčitelná.

² **Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.**

3.2.3. Opatření vztahující se k bezpečné interakci zvířete s pacientem

Zajištění bezpečné interakce zvířete s pacientem je jedna ze zásadních podmínek realizace zooterapie u PZS. Pro jednotlivé typy zooterapie podle druhu zvířete platí následující:

Canisasistence/canisterapie:

- Canisterapeutický pes se svým psovodem tvoří „**canisterapeutický tým**“. Psovodem u PZS musí být majitel canisterapeutického psa, který je zodpovědný za výkon canisterapeutické aktivity i případnou škodu, která by při něm mohla vzniknout.
- Mezi nutné základní podmínky a požadavky pro praktický výkon canisterapie (AAT) patří **vrozeně vyrovnaná povaha psa, pozitivní vztah k lidem, absolutní absence agresivity** (tzn. vlohy, které nelze naučit). Pes by měl být komunikativní, přizpůsobivý, bez projevů bázlivosti, lekavosti a prchlivosti, tolerantní i k manipulaci. Canisterapeutický pes by měl být již od štěněte socializován a měl by mít spolehlivě zvládnutou základní poslušnost.
- **Pes pro canisterapii/canisasistenci musí být ovladatelný** (chůze u nohy, povely sedni, lehni, zůstaň apod.) a nesmí reagovat agresivně nebo bázlivě na nepříjemné zvuky, pachy, pohyby a prostředí PZS.
- Canisterapeutický pes **může být jakéhokoliv plemene**. Je vhodné, aby byl chován v rodině.
- **Vhodnost psa pro aktivity s pacienty u PZS by měla být prověřena:**
 - certifikovaným výcvikem zakončeným zkouškou,
 - nebo posouzením zkušeným koordinátorem pro zooterapii ve zdravotnictví, který je v této oblasti odborně proškolen.
- Ke **canisterapii (AAT) se využívají pouze canisterapeutičtí psi s osvědčením**, vždy v doprovodu osoby, pro kterou bylo osvědčení vydáno, protože odborní pracovníci posuzují i vhodnost majitelů psů pro možnost praktického provádění této činnosti.
- **Za psa nese plnou odpovědnost psovod (majitel psa)**, proto při aktivitách od psa nikdy neodchází a nenechává ho v žádném případě s pacientem nebo s personálem samotného.
- Při rozhodování o využití zooterapie za přítomnosti psa u konkrétního pacienta je potřeba přihlídnout a vyhodnotit nejen přínosy, ale i případná omezení. **Limitujícími okolnostmi** může být:
 - Patologický strach ze psů u pacienta je zásadním limitem.
 - Nesouhlas rodičů/zákonných zástupců pro canisterapeutickou práci s dětmi (viz ADM, kap. 3.5.).
 - Výrazný strach u někoho z personálu může hrát významnou roli v nezájmu o zooterapii na daném oddělení.
 - Alergie pacienta na psí srst.
 - Onemocnění/oslabení imunitního systému je rizikem z důvodu snadnějšího přenosu infekce. Mezi původce chorob s možným přenosem ze psa na člověka patří některé bakterie, viry, paraziti i houby. Podmínky pro aktivity se psy na konkrétním typu oddělení/pracoviště by měl stanovit nemocniční hygienik a vhodnost účasti konkrétního pacienta na aktivitách se psem by měl hodnotit lékař.

Felinoterapie:

- U koček se provádějí **čtyřstupňové zkoušky**, při kterých se zkoumají reakce kočky na různé zvuky, intenzivní křik, pachy, pohyby, přenášení z místa na místo, hlazení, dotyk cizích lidí, setkání s handicapovanými klienty, setkání s jinými živočišnými druhy apod. Zároveň se posuzuje její vstřícnost, to, jak je kontaktní vůči cizímu člověku a souhra s tím, kdo jí doprovází. Testuje se v domácím, cizím, vnitřním i venkovním prostředí.
- Z bezpečnostního důvodu patří k nezbytným úkonům při felinoterapii **oblečení postroje a alespoň částečná chůze kočky na vodítku**. Vodítko umožňuje včas zabránit kočce v útěku nebo ji vzdálit od klienta, který s kočkou nevhodně zachází. Oblečení postroje má mírně paralyzující vliv, neboť kočka si je vědoma, že je ovládána. Vedení na vodítku a korekce směru by vždy měla být prováděna jemně a trpělivě.

- **Jako ochrana pacienta před zatínáním drápků** se používají bavlněné podušky naplněné alespoň dvěma vrstvami vatelínu či molitanem (ne drtí) o rozměrech 50x50cm nebo pro větší zvířata 50x70 cm, které se umístí pod kočku na klín pacienta. Kočka má na rozdíl od psa větší strach ze změny polohy a na změnu polohy instinktivně reaguje vysunutím drápků a snahou se zachytit. Poduška chrání před znečištěním kočičí srsti a také před „mléčným krokem“ (tzn. zatínání drápků, kterým kočka dává najevo rozkoš), který může být pro nechráněného pacienta nepříjemný.
- Je potřeba zohlednit možnou **alergii na kočičí srst**.

Zooterapie s morčaty, křečky a králíky

- Limitující může být **alergie pacienta na zvířecí srst**.

3.2.4. Pojištění odpovědnosti za škody způsobené zvířetem

Pojištění zvířete při zooterapii je nutné, způsob jeho realizace závisí na modelu řízení PDZS:

- Pojištění zooterapie **v rámci celkové pojistky nemocnice se vyplatí u PDZS většího rozsahu, kde zooterapie tvoří jeho stabilní součást** (viz ADM, kap. 1.7.).
- Při pojištění zooterapie v rámci pojistky uzavírané externí dobrovolnickou organizací (EDO) **v modelu spolupráce PZS s EDO** je vhodné ověřit, zda výše pojistky odpovídá případným rizikům vzhledem k typu a rozsahu prováděných zooterapeutických aktivit. Je možné, aby pojistku vztahující se na zooterapii, měl uzavřenou i PZS.

3.2.5. Zajištění podmínek pro canisterapeutické psy

- Během canisterapie je nutno **dodržovat ustanovení zákona č. 246/1992 Sb.**, na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů [7].
- Během canisterapie je nutné zajistit psům dostatečné množství vody, tzn. **vždy misku s vodou na oddělení/pracovišti**.
- V závislosti na délce canisterapie by pes měl mít k dispozici i **přiměřené množství krmiva**.
- Návštěva se psem by měla být **ukončena neprodleně, jakmile pes začne projevovat známky únavy**. Je vhodné, aby návštěva se psem u pacientů nepřekračovala dvě hodiny a počet pacientů byl limitován v závislosti na jejich zdravotním stavu (čím je závažnější zdravotní stav pacienta, tím jsou vyšší nároky na psa). Důvodem je bezpečnost, psychická pohoda psa i psovoda a prevence syndromu vyhoření.
- **Označení canisterapeutického/canisistenčního psa** (canisterapeutická dečka nebo obojek) funguje jako jasná informace, že konkrétní, takto označený pes k PZS patří, má tam svou roli, je adekvátně vycvičen a je součástí léčebného procesu.

3.3. Podmínky související se zoterapeutem/majitelem zvířete

Pokud je zooterapie provozována jako součást PDZS, **patří zoterapeut a majitel zvířete mezi dobrovolníky a týkají se ho pravidla a podmínky dobrovolnického programu:**

3.3.1. Požadavky na zoterapeuta

- V případě realizace zooterapeutických aktivit u PZS by zoterapeut měl být vyrovnaný, pohodový, ale rozhodný člověk, který **dokáže spolupracovat s odborným personálem PZS** a je schopen se **vhodně chovat k lidem různého věku s nejrůznějšími typy postižení**.
- Zoterapeut by měl **chápat smysl a poslání** této činnosti v PDZS.
- Canisterapeut by měl mít svého psa dobře zvládnutého a socializovaného, znát jeho projevy a být **schopen odhadnout únavu psa**. Na aktivitu by měl přivádět psa vždy čistého a upraveného.

3.3.2. Proškolení dobrovolníka – zoterapeuta/majitele zvířete

- Dobrovolník-zoterapeut by měl **absolvovat vstupní školení určené pro všechny dobrovolníky**. To mu poskytne základní informace o roli dobrovolníka v PDZS a potřebné informace týkající se BOZP, podmínek K+B PDZS v provozu a v léčebném procesu u PZS.

- Dobrovolník-zooterapeut by měl **absolvovat školení související s hygienicko-epidemiologickým režimem na konkrétním oddělení/pracovišti**, kam bude docházet a při jednotlivých návštěvách by měl tento režim dodržovat.
- Dobrovolník-zooterapeut by měl **dodržovat všechna další pravidla PDZS**, což zahrnuje zapsání do docházkového listu a záznam o provedené aktivitě (doba strávená na oddělení, počet kontaktovaných pacientů, zaměření aktivity).
- Dobrovolník-zooterapeut, který se bude zaměřovat na terapeutické aktivity se zvířetem (AAT) (nejčastěji canisterapie), musí být **v dané problematice odborně proškolen a následně úzce spolupracovat s odborným personálem**. Jeho zodpovědný a fundovaný přístup k terapii je stejně důležitý jako povaha a výcvik psa.
- Dobrovolník-zooterapeut by měl **spolupracovat se zdravotnickým personálem daného oddělení/pracoviště**. Měl by se orientovat v základních informacích o typu pacientů na oddělení/pracovišti, kam bude docházet, aby věděl, jaké aktivity jsou u pacientů vhodné a možné (viz dále kap. 4).
- U aktivit se psem je vhodné, aby se canisterapeut/psovod dobře orientoval v kynologické **problematice související s etologií** (nauce o chování) psa.

3.3.3. Pojištění zooterapeuta

- Dobrovolníci-zooterapeuti jsou **pojištěni v rámci pojistky platné pro celý PDZS**.
- Placení zooterapeuti by měli být také pojištěni, v rozsahu a formě dle uvážení PZS.

3.3.4. Supervize zooterapeutů

- Dobrovolníci-zooterapeuti by se měli **zúčastňovat i dobrovolnických supervizí**. Přicházejí do kontaktu s pacienty, kde získávají zkušenosti a cenné informace, zároveň se ale mohou setkávat s problematickými situacemi jak s pacienty, tak i s personálem.
- Pokud je v PDZS více dobrovolníků-zooterapeutů je možné **supervize kombinovat** tak, aby měli možnost sdílet a vyměnit si zkušenosti především **ve své zooterapeutické skupině** a cca 1 – 2x za rok se potkat na supervizi **také s ostatními dobrovolníky v PDZS**.
- Pro placené zooterapeuty je také vhodná nějaká forma supervizní podpory.

3.4. Organizace a administrativa u zoterapie v rámci PDZS

3.4.1. Organizační uspořádání zoterapie v PDZS

- Za celkovou organizaci a koordinaci zoterapie v rámci PDZS **zodpovídá koordinátor dobrovolníků ve zdravotních službách (KDZS)**.
- Při větším rozsahu zoterapeutických aktivit v PDZS je vhodné ustanovit **koordinační tým pro zoterapii**, který bude kompetentní pro přípravu a realizaci všeho, co se zoterapie týká.
- I v případě placené zoterapie je napojení na PDZS výhodou, protože umožní jednotnou koordinaci (viz kap. 2.3.2.).

Pokud se má zoterapie v rámci PDZS etablovat jako dlouhodobě nosná dobrovolnická aktivita, je vhodné zvážit pozici samostatného koordinátora pro zoterapii, byť jen na malý úvazek.

3.4.2. Administrativní náležitosti zoterapie

Bezpečná realizace zoterapie v PZS vyžaduje doplnění běžné administrativy PDZS o další části (nebo samostatné dokumenty), které jsou zaměřené specificky na problematiku zoterapie.

PZS by měl mít zpracované tyto dokumenty a procesy:

- **Směrnici (vnitřní předpis) pro realizaci zoterapie v rámci PDZS** (viz ADM, kap. 1.5.1.).
- **Pojištění zoterapie v rámci PDZS** (viz ADM, kap. 1.7.).
- **Informovaný souhlas s účastí dítěte na zoterapeutických aktivitách** (canisterapii) (viz ADM, kap. 3.5.).

- **Evidenci platnosti očkování zvířete pro zooterapii** hlídá a vede koordinátor dobrovolníků (viz Registrační karta dobrovolníka část VII: Příloha k zooterapii v ADM, kap. 2.3.3. a formulář v Příloze ADM).
- **Evidence zoterapeutických aktivit** je obdobná jako u jiných typů dobrovolnické činnosti a měla by být vedena dle oddělení/pracovišť, na kterých je realizována (viz kap. 6.2. ZTM a TM13 kap. 2.1.2. a 2.1.3.).

3.4.3. Evaluace zoterapie v rámci PDZS

Hodnocení zoterapeutických aktivit spadá do evaluačního systému PDZS stejně jako ostatní typy dobrovolnických aktivit (viz kap. 8 a TM13). **Základem vyhodnocení efektu zoterapie jako specifické dobrovolnické činnosti jsou průběžně sbírané informace a zpětné vazby ukládané do interní databáze PDZS (viz TM13, kap. 2.1.).**

Mezi informace, které je doporučeno průběžně sledovat patří:

- **Počet dobrovolníků-zoterapeutů** v PDZS.
- **Počet jimi odpracovaných hodin.**
- **Typy oddělení/pracovišť**, na kterých je zoterapie realizována.
- **Počet kontaktů s pacienty**, kteří byli zapojeni do zoterapeutických aktivit v rámci pravidelné činnosti a/nebo jednorázových akcí.
- Realizace **zoterapie v programových liniích „A“, „B“, „C“.**
- **Zpětné vazby na zoterapeutické aktivity** od pacientů, rodinných příslušníků, zákonných zástupců či osob blízkých, personálu a dobrovolníků.

Průběžně sbírané informace o zooterapii slouží jako podklad pro PZS k internímu řízení PDZS a zároveň jako zdroj pro roční report dat ÚZIS o PDZS do celostátní databáze NZIS (viz TM13, kap. 1.3.).

4. Příklady efektu a vhodných činností v rámci zooterapie v PDZS

4.1. Canisterapie/canisasistence

Zooterapie za přítomnosti psa je ve zdravotnictví nejrozšířenější, má pozitivní efekt a je oblíbená jak u dospělých, tak u dětských pacientů.

4.1.1. Canisterapie/canisasistence u dospělých pacientů

Využití a efekt aktivit za přítomnosti psa:

- Jako součást komplexní terapie v geriatrii, kde přítomnost psa vhodně doplňuje potřebu člověka po doteku, kontaktu, pomazlení a tím přináší i potřebné taktilní podněty. Uplatňuje se dobře jako reminiscenční terapie a probuzení zájmu. Využití má i u Alzheimerovy a Parkinsonovy choroby, u svalové hypertonie, třesu a křečí, u depresivních a maladaptivních stavů, působí motivačně při apatii a ztrátě smyslu života.
- Jako motivační prvek působí dobře v logopedické a rehabilitační praxi, při navazování kontaktu s obtížně komunikujícími pacienty, při práci s mentálně či smyslově postiženými.
- Podpurný terapeutický efekt má u psychiatrických symptomů a diagnóz (úzkosti, deprese, fobie)(viz také TM7).

Konkrétní typy aktivit:

- Činnosti ke zlepšení jemné motoriky:
 - Procvičování funkcí ruky a úchopové funkce ruky je možné podpořit podáváním piškotů z dlaně a ze špetky, dáváním obojků přes hlavu, zapínáním suchých zipů apod.
 - Granulování³.
 - Fyzický kontakt se psem dává možnost pomazlení, je hmatovou stimulací.
 - Při canisterapeutickém polohování dochází zároveň k prohřívání, tím k uvolnění svalstva při křečích a třesu. Pacient reaguje nejen na teplotu těla psa, ale rovněž na rytmus jeho srdce a dech, tím dochází ke zklidnění a často se tak upraví krevní tlak a nálada pacienta [4].
- Stimulace k psychické i fyzické aktivitě:
 - Povídání o zvířatech, o minulosti, vědomostní kvízy s námětem zvířat fungují jako kognitivní trénink, při kterém se zlepšuje paměť.
 - Sebevědomí podporuje dávání povelů, které pes poslouchá a vykonává.
 - Interakce se psem funguje jako motivace k chození s chodítkem, berlemi, vozíkem.
 - Člověk se psem u pacienta probouzí zájem jít na procházku, podporuje zájem o venkovní aktivity.

4.1.2. Canisterapie / canisasistence u dětských pacientů

Vhodné aktivity se psem u dětských pacientů:

- U dětí s fyzickým, mentálním nebo kombinovaným postižením se dobře uplatňuje polohování se psy. Pes kopíruje křivku páteře postiženého pacienta a zahřívá ho svým tělem, postupně dochází k uvolnění spasmů a k celkové relaxaci. Může se provádět i s několika psy najednou. Polohování je možné doprovázet poslechem klidné relaxační hudby. Během polohování by měl být přítomen canisterapeut i fyzioterapeut.
- U dětí fyzicky zdravých, které ale trpí psychickými problémy, depresemi, apatií, mají problémy v chování nebo jsou z citově deprivovaného prostředí. Aktivity se psy mohou být využívány i při práci s týranými dětmi (viz také TM7).
- Dobrých výsledků je dosahováno i při práci s dětskými onkologicky nemocnými pacienty, kde interakce se psem působí jako psychická podpora v průběhu náročné léčby i jako specifický

³ Granulování je metoda, kdy pes hledá pamlskek/granule schované v ruce klienta, klient sám psa odměňuje.

zdroj stimulace řeči např. po neurochirurgických operacích nebo impuls k pohybové rehabilitaci a fyzické aktivitě (viz také TM6).

Význam věku dítěte pro vymýšlení her pro canisterapii (dítě vnímá psa v každém věku jinak):

- U dětí do 3 let věku:
 - Pes je zdroj podnětů, při kterých dítě poznává přirozené potřeby (příjem potravy, nutnost spánku).
 - Pes umožní dítěti pozitivně laděnou zkušenost, kdy dítě není středem pozornosti.
- U dětí v předškolním věku (4 až 6 let):
 - Pes je pro dítě živou hračkou (důležité je odlišení od plyšáku).
 - Dítě poznává životní cyklus.
- U dětí ve středním školním věku (zhruba 8 až 13 let):
 - Zvířata v tomto období mají velký význam při rozvoji dítěte, podporují přijetí mužské nebo ženské identity v období, kdy dochází k diferenciaci pohlaví.
 - Na zvířeti je možný trénink něžnosti a péče o živou bytost (průprava chování k dětem).
- V pubertě/adolescenci (14 až 18 let):
 - Zvíře je přítelem, společníkem, za kterého je třeba převzít zodpovědnost.

Nápady na typy aktivit při canisterapii u dětí:

- Podpora řeči a výslovnosti:
 - “Ukaž, kde má pes to a tamto, popiš to” (je vhodné, aby se při tom daných míst na psovi pacient dotýkal).
 - Povelová technika – pes poslechne, jen když je povel vysloven srozumitelně.
- Orientace v čase
 - Psí kalendář.
 - Vymezení času, za jak dlouho půjde pes pryč.
- Procvičování počítání:
 - Dám psovi X piškotů.
- Impulsy k rozvoji jemné motoriky:
 - Stimulace dotykem (současně působí na zklidnění pacienta).
 - Rozlišování podávání krmení ze špetky a z dlaně.
 - Přepínání obojků a vodítek (lze opět využít různé obojky, vodítka atd.).
 - Česání a kartáčování (vhodné využít různé kartáče, hřebelka atd.).
 - Rozpoznávání jednotlivých psů podle hmatu.
 - Stavění psí boudy z kostek či jiného materiálu.
 - Namalovat pro pejska obrázek, něco vyrobit apod.
- Hrubá motorika:
 - Trénink koordinace pohybů.
 - Motivace k pohybu (jít na procházku atd.).
 - Pes jako netradiční cvičební náčiní (podlézání, přeskakování).
 - Přetahování.
 - Házení hraček.
 - Závody v plazení.
 - Pes předcvičuje v rozcvičce.
 - Motivace učení chození s chodítkem, berlemi, vozíčkem atd.
- Trénování paměti:
 - Kimmova hra s předměty na zapamatování.
- Rozvíjení sociálních dovedností:
 - Podpora vztahu ke zvířatům a zodpovědnosti k nim.
- Práce s agresivitou:
 - Využít nácvik ovladatelnosti psa (je důležité zadat přesné hranice vztahu), možné zařadit závody psa a dítěte.

- V nemocnici je vhodné kombinovat pohybové činnosti a klidné aktivity.
- **Relaxace:**
 - Dítě si lehne ke psovi, zaměří se na dýchání psa.
 - Povídání, vyprávění pohádek.

Pomůcky ke canisterapii, které je možné využívat kromě přímého kontaktu se psem:

- Časopisy a obrázky, kdy pacient může popisovat rozdíly mezi dvěma psy (živý a na obrázku), povídat si o návycích, které má živý pes (krmení, venčení, návštěvy veterináře).
- Různé pomůcky, barevné míčky, vodítka, misky ("vezmi červenou misku a dej do ní pět piškotů", „budeme cvičit na nejdelším vodítku").

4.2. Felinoterapie

V ČR je felinoterapie méně rozšířená než canisterapie nebo hipoterapie, její přínos je ale známý a evidentní [2] [6].

4.2.1. Využití a efekt felinoterapie u dospělých

- Využití felinoterapie je ideální v léčbě neuróz, stresu, neklidu, úzkostí a jiných psychických potíží. Kočka pomáhá zmírnit adaptační stres, dochází ke zmírnění napětí.
- U starších lidí se stimulují paměťové funkce, pacientům se vybavují vzpomínky na jejich vlastní kočky a další zvířata, která je v životě provázela a provází.
- Hovorem o kočkách a s kočkami se podporují a rozšiřují komunikační dovednosti, zároveň kočky plní funkci emocionální podpory, když pacient kočce svěruje své pocity strachu, úlevy i radosti. Jemně vrnící kočka působí relaxačně v případě únavy (např. po různých vyšetřeních nebo výkonech), působí dotek na ruce nebo na tváři.
- Při felinoterapii se často upravují hodnoty krevního tlaku a srdeční frekvence.
- Při hlazení kočky dochází k dráždění chlupy a k prohřívání rukou, čímž se povzbuzuje jemná motorika, důležitá zejména u pacientů po mozkové mrtvici a úrazech mozku a míchy. Při ošetřování kočky procvičuje pacient úchop (drží kartáč při česání a kartáčování, při krmení musí uchopit misku a vložit do ní krmivo, jemnou motoriku cvičí při zapínání a rozepínání postrojů).

4.2.2. Efekt felinoterapie u dětí

- Kontakt s kočkou pomáhá rozvíjet u dětí estetické a hudební cítění, pomáhá v soustředění a zlepšuje náladu, původně zakřiknuté děti se smějí a začínají lépe komunikovat.
- Mentálně retardovaným dětem dodává kontakt se zvířetem pocit bezpečí a radosti, podporuje úsilí v komunikaci s ostatními a pomáhá rozvíjet slovní zásobu.
- Nemocní s autistickými rysy se uvolňují psychicky a začínají pod vlivem koček komunikovat a spolupracovat se svým okolím.
- U fyzicky postižených dětí dochází při hře s kočkou k uvolnění spasmu, děti postižené dětskou mozkovou obrnou jsou motivované k pohybu a vtahovány do hry.
- Agresivní děti dokážou kočky rychle a energicky uklidnit mňoukáním.

4.3. Zooterapie s malými zvířaty

4.3.1. Příklady využití zooterapie s morčetem a králíkem u dospělých pacientů

- Dlouhosrsté morče se může uplatnit u pacientů po centrální mozkové příhodě, kteří vyžadují klidné zvíře, které by v klidu spočívalo na jejich klíně nebo rukách a nechalo se pomalu hladit.
- Morče bezsrsté je dobře přijímáno u pacientů, kteří mají chladné končetiny s omezenou hybností. Bezsrsté morče má fyziologickou teplotu těla okolo 40 stupňů Celsia pozitivně působí do chladných dlaní nebo podkoleních jamek dolních končetin.
- Zakrslí králíci působí pozitivně u geriatrických pacientů, a to ve formě hlazení, pozorování králíka při volném pohybu i hovorem o zvířeti se zooterapeutem nebo hovorem pacientů mezi sebou vzájemně.

- U imobilních pacientů spočívá králík na hrudi, pacient ho hladí a mluví k němu. Stimuluje tak paměťové funkce a evokuje vzpomínky spojené s dětstvím a mládím. Přes komunikaci se zvířetem se pak může uvolnit i komunikace s terapeutem.

4.3.2. Využití zooterapie s králíkem u dětských pacientů

- Zooterapie s králíkem má ohlas nejen mezi dětmi, ale i u jejich rodičů/zákonných zástupců a u zdravotnického personálu. Králík je ochoten se nechat se česat, hladit. Děti rády králíka pozorují.
- Králík je velmi dobře přijímán dětmi, které se bojí psa.
- Pro menší děti může být přijatelnější menší velikost zakrslého králíka, kterého si mohou vzít do náručí a přitisknout ho k sobě.

4.4. Zooterapie ve vnitřních prostorech s jinými typy zvířat

- Pozorování **strašilek** má zklidňující efekt.
- **Želva** je vhodná k edukaci, pozorování, je možné ji hladit a krmit. Je vhodná k podpůrné terapii i pro pacienty, kteří trpí alergií na zvířecí srst.

4.5. Hipoterapie a hiporehabilitace

Hipoterapii provádí ve spolupráci vyškolený fyzioterapeut a hipolog, který vede koně. **Zapojení dobrovolníků** do tohoto typu zooterapie může mít charakter podpůrných a pomocných činností ve spolupráci s odborným týmem, který zodpovídá za realizaci a efekt konkrétního typu hipoterapie, tzn. s fyzioterapeutem, s hipologem, v případě pracovní terapie s ergoterapeutem.

4.5.1. Využití a efekt hipoterapeutických aktivit

Hipoterapie je **podpůrnou fyzioterapeutickou metodou**, která využívá přirozený pohyb a krok koně a přenosu impulzů z koňského hřbetu na jezdcu:

- Využívá se pro děti s neurologickým postižením, s dětskou mozkovou obrnou, problematickým držetím těla a narušeným pohybem v důsledku onemocnění nebo úrazu.
- Pozitivní dopad hipoterapie spočívá hlavně v odstraňování svalového napětí a protažení zkrácených svalů, ve stimulaci správného držení těla, posílení koordinace pohybů, stability a zvýšení pohyblivosti.
- Příznivě ovlivňuje psychiku, zlepšuje schopnost koncentrace, stimuluje smysly, zároveň navozuje celkové psychické uvolnění.
- Zlepšuje a podporuje rozvoj sociálních kontaktů.

Péči o koně při rezidentní formě zooterapie lze využít v rámci **pracovní terapie u pacientů s psychosociálními problémy**. Tento typ hipoterapie je využíván především u poskytovatelů dětské i dospělé psychiatrické péče (viz také TM7), která mají koně a stáje ve svém vlastním areálu nebo s pacienty využívají hipoterapeutických služeb jiné organizace, která je v dosahu.

4.6. Zooterapie s hospodářskými zvířaty

Tento typ zooterapie se může vhodně uplatnit především v psychiatrických nemocnicích (viz TM7), podobně jako hipoterapie.

Terapie s hospodářskými zvířaty obvykle probíhá:

- V **prostředí běžné farmy**, kde jsou klienti zapojeni do procesu péče o zvířata.
- V prostředí, kde jsou hospodářská **zvířata specificky vybrána** jako silně kontaktní za účelem **interakce s lidmi** (v angličtině často označovaná jako "petting zoo").

V případě kontaktní terapie, výchovných programů pro děti a práci se zvířaty se hodí **např. miniaturní plemena hospodářských zvířat** (kozy, ovce, krávy, oslíci, poníci, prasata).

5. Související legislativní normy

Zákony ČR:

- **Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů (veterinární zákon), ve znění pozdějších předpisů.**
- **Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů.**
- **Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.**

Věstníky MZ:

- **Věstník MZ č. 6/2009:** Metodické doporučení pro zavedení dobrovolnického programu v nemocnicích v souladu s procesy řízení rizik a bezpečnosti pacientů.

6. Literatura a použité zdroje

Základ textu tohoto manuálu vychází z „Metodického doporučení pro zavedení dobrovolnického programu v nemocnicích v souladu s procesy řízení rizik a bezpečnosti pacientů“ uveřejněného ve Věstníku MZ č. 6/2009 [1]. Do zpracování finálního textu TM8 byly využity zkušenosti realizačního týmu s vývojem zooterapie realizované v rámci PDZS na pracovištích pro dětské i dospělé pacienty a promítly se do něj také zkušenosti a náměty poskytovatelů zdravotních služeb a organizací zapojených v projektu MZ „Efektivizace systému nemocniční péče v ČR prostřednictvím dobrovolnické činnosti, reg. č. CZ.03.3.X/0.0/0.0/15_018/0007517, spolufinancovaného Evropskou unií z Evropského sociálního fondu v rámci Operačního programu Zaměstnanost v letech 2019-2023. Třicet poskytovatelů zdravotních služeb bylo v tomto projektu úzce zapojeno v pilotní části, přičemž zapracovány byly i některé podněty ze skupiny 170 zástupců organizací, kteří se účastnili dotazníkových průzkumů a diskuzních workshopů a kulatých stolů v projektu.

Dále byly využity tyto zdroje:

- [1] Metodické doporučení pro zavedení dobrovolnického programu v nemocnicích v souladu s procesy řízení rizik a bezpečnosti pacientů. Věstník MZ č. 6/2009. Dostupné online <https://www.mzcr.cz/vestnik/vestnik-c-6-2009/>.
- [2] NERANDŽIČ, Z. (2006): Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit s. 67, 68 Pra. ha: Albatros. ISBN 80-00-01809-8.
- [3] Terapie a asistenční aktivity lidí za pomoci zvířat: odborná konference s mezinárodní účastí: sborník příspěvků: ČZU v Praze 16.-17. dubna 2008, vyd. 1. v Praze: Česká zemědělská univerzita, 2008, 119 s. ISBN 978-80-213-1773-4.
- [4] VALENTA, M., MÜLLER O. (2013): Psychopedie – teoretické základy a metodika, 2003, 5. vydání dopl. a upr. 2013.
- [5] VALENTA, M. a kol. (2015): Slovník speciální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2015. 320 s. ISBN 978-80-262-0937-9.
- [6] VELEMÍNSKÝ, M. a kol. (2007): Zooterapie ve světle objektivních poznatků, České Budějovice: Dona, ISBN 978-80-7322-109-6.
- [7] Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů.
- [8] Zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně souvisejících zákonů (veterinární zákon), ve znění pozdějších předpisů.
- [9] Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.